

NEJGALIŲJŲ STUDIJAVIMAS AUKŠTOJOJE MOKYKLOJE KAIP SOCIALINIO DALYVAVIMO IR KARJEROS IŠRAIŠKA

IRMA SPIRIAJEVIENĖ¹, EDUARDAS SPIRIAJEVAS²

Klaipėdos universitetas (Lietuva)

ANOTACIJA

Taikant mokslinės ir metodinės literatūros analizės metodą atskleista: švietimas, kaip neįgaliųjų studijavimo kontekstas, ir studijos aukštojoje mokykloje, kaip karjeros prieiga. Teorinė analizė įgalino pateikti švietimą kaip daigiafunkcij veiksnį, nuo kurio priklausso žmogaus ugdymasis, socialinis dalyvavimas, gyvenimo darua. Karjera, taikant teorinę analizę, šiuolaikiniu požiūriu pristatoma kaip pasirinkta veikla, kuri gali būti visuomeniškai ar individualiai reikšminga, išreikšta per socialinį žmogaus dalyvavimą. Taikant literatūros ir dokumentų analizės metodus istoriniu ir geografiniu aspektais ištirta Lietuvos aukštosiose mokyklose studijuojančių neįgaliųjų situacija, atskleidusi, kad daugiausia studijuojančių neįgaliųjų turi judėjimo negalę. Taigi atliktas kiekybinis tyrimas, kuriame dalyvavo judėjimo negalę turintys žmonės – patyrusieji stuburo traumą. Atlikus kiekybinį tyrimą ištirtos neįgaliųjų studijavimo, užsiėmimo ir laisvalaikio leidimo tendencijos. Identifikuoti statistiškai reikšmingi ryšiai tarp sociodemografinių respondentų duomenų ir ugdymosi bei laiko leidimo kaip svarbių socialiniam dalyvavimo ir karjeros sričių.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: *neįgalieji, aukštasis mokslas, socialinis dalyvavimas, karjera, stuburo trauma.*

JEL KLASIFIKACIJA: I1, I2, J6.

Įvadas

Šių dienų gyvenimo sankloda iš kiekvieno žinių visuomenės nario reikalauja gero išsilavinimo, be kurio žmogaus veikimo sėkmė būtų gana ribota. Šiuo metu sparčiai besikeičiantis universitetas yra viena iš nedaugelio tūkstantmetį išgyvenusių institucijų. Rimtai žiūrima ne tik į konkurencijos, bet ir į rinkos, produktų, klientų, produktyvumo, regioniškumo bei ekonominio išlikimo klausimus. Aukštosios mokyklos pradeda mąstyti kaip verslo įmonės. Vyrauja regioninė paskirstymo politika, kuri yra svarbi, kad regionas, aukštosios mokyklos padedamas, galėtų vystyti savo stiprybes. Be to, studentams tikslinga rinktis sritis, specialybes mąstant apie darbo rinką regione, kuriame planuoja gyventi, dirbti ir kurti šeimas. Naujos technologijos siūlo naujus akademinės medžiagos kūrimo, platinimo ir naudojimo būdus. Daugelio pasaulio šalių *alma mater* plinta nuotolinis priėmimas į universitetus, nuotolinis mokymas, taip peržengiant tradicinės auditorijos ribas.

¹ Irma Spiriajevienė – daktarė (socialiniai mokslai), lektorė, Klaipėdos universiteto Sveikatos mokslų fakulteto Medicinos technologijų katedros lektorė. Moksliniai interesai: socialiniai tinklai, socialinė neįgaliųjų integracija, socialinis darbas, įgalinimas

El. paštas: spiriajeviene@gmail.com

Tel. 370 46 398 674

² Eduardas Spiriajevas – daktaras (fiziniai mokslai), docentas, Klaipėdos universiteto Socialinių mokslų fakulteto Socialinės geografijos katedros vedėjas. Moksliniai interesai: turizmo geografija, ekonominė geografija, turizmo plėtros regioniniai skirtumai, pasienio regionų socialinė ir ekonominė geografija, GIS metodai socialiniuose tyrimuose

El. paštas: geostudijos@gmail.com

Tel. 370 46 398 674

Tokia situacija ir neįgaluosius vis labiau skatina tapti integraliais, išsilavinusiais, konkurencingai su visais dalyvaujančiais darbo rinkoje žmonėmis. Kuo labiau neįgalieji įsitraukia į darbo rinką, tuo mažesnė mūsų valstybės biudžeto dalis naudojama pašalpoms, priešingai – jie kaip mokesčių mokėtojai biudžetą papildo. Optimaliai mediciniškai grąžinus neįgaliųjų fizinį ar (ir) psichinį pajėgumą, šie žmonės Lietuvoje dažnai tampa išsimokslinusių, dirbančių, socialiai gyvenime dalyvaujančiais žmonėmis. Vis dėlto neįgaliųjų galimybės integruotis į socialinę aplinką kaip aktyviems, motyvuotiems ir perspektyviems žmonėms išlieka ribotos.

Medicininis aspektas neišsemia visos žmogaus esmės, o sociologinis požiūris į negalę didelę reikšmę teikia socialiniam žmogaus funkcionavimui. Karjera, siejama su darbu ir išsilavinimu (Petkevičiūtė, 2006; Laužackas, 2005; Adamonienė, 2006), yra gyvenimo pagrindas, varomoji jėga, kartu tai vienas pagrindinių sunkumų, neleidžiančių neįgaliesiems gyventi visaverčio gyvenimo. Vieni, tapę neįgaliais po sunkių ligų ar traumų, turi įveikti psichologinį sukrėtimą ir priimti kardinalius pokyčius, persikvalifikuoti, keisti darbą. Kitų, nuo gimimo neįgalių žmonių, suvokimas, kad tam tikru požiūriu esi kitoks nei daugelis, formuojasi laipsniškai, tačiau jie taip pat patenka į socialinės aplinkos spąstus, patiria sunkumų studijuodami, nes nepritaikyta studijų aplinka, darbinės aplinkos socialinių ir fizinių ribotumų ir t. t. Tiek vieni, tiek kiti neįgalieji dažnai sulaukia socialinio atmetimo, dėl to dažnai atvejais kyla nemalonūs jausmai, stresas, depresija. Tyrimai rodo, kad negalė, lyginant su kitais veiksniais (lyties, pajamų, nepilnamečių vaikų skaičiumi namuose, kitų asmenų, turinčių aukštąjį išsilavinimą, buvimą namų ūkyje), yra pats reikšmingiausias veiksnys, ribojantis galimybes studijuoti (Lazutka, Navickė, 2010).

Karjera, laikantis šiuolaikinio požiūrio, nereiškia tik darbo tam tikroje organizacijoje ar *perkėlimo į aukštesnes pareigas*, tai suprantama daug plačiau – kaip socialinis dalyvavimas įvairiose veiklose, ir subjektyviau – pasitelkiant paties žmogaus individualų požiūrį (Algėnaitė, 2009). Todėl neįgaliųjų situacija yra svarbi tarpdisciplininis požiūriu. Neįgaliųjų dalyvavimas studijų ir darbinėje veikloje įprastu būdu yra gerokai apribotas ir taip sumažinta jų karjeros plėtra. Tačiau kitoks neįgalaus asmens santykis su socialine aplinka nereiškia karjeros baigties. Yra nemažai mokslinių darbų, kuriuose tyrinėjama sunkiai sergančio žmogaus karjera. A. Vaitkevičienės (2006) teigimu, įmanomos socialinės situacijos modeliuojant edukacinę aplinką, kuriose neįgalusis netenka savo negalės požymių. Taigi siekiant susiaurinti neįgalumo situaciją, įgalinant šiuos žmones siekti karjeros, svarbus socialinis dalyvavimas.

Formaliojo ugdymo sritis yra ta terpė, kuri funkcionuoja pagal šalyje priimtus Švietimo ir Specialiojo ugdymo teisės aktus bei tenkina individo ir visuomenės poreikius. Be to, formalusis ugdymas yra labiausiai mokslškai apčiuopiama ir vertinama sritis, lyginant su neformaliuoju ir kitu ugdymu. Studijos aukštojoje mokykloje yra viena svarbiausių pagrindinių formaliojo ugdymo dalių visoje švietimo sistemoje. Studijuodami aukštojoje mokykloje neįgalieji ne tik ugdomi/si, ne tik įgyja žinių, įgūdžių, gebėjimų, juos tobulina, bet ir sudaromos galimybės studijuojantiems patenkinti socialinius poreikius, tarp kurių svarbiausi yra bendravimo, saviraiškos, savirealizacijos ir karjeros plėtotės.

Apie neįgaluosius yra daug rašęs J. Ruškus (Ruškus, Mažeikis, 2007; Ruškus, Daugėla, Žukauskas ir kt., 2007), A. Bagdonas ir kt. (2007), apie neįgaliųjų profesinę karjerą – J. Ambrukaitis (2001), I. Baranauskienė, A. Juodraitis (2008) bei kiti. Tačiau neįgaliųjų socialinio dalyvavimo, studijavimo aukštosiose mokyklose vaidmuo, kuriant savo karjerą, dar nepakankamai tyrinėtos.

Tikslas: teoriškai ir empiriškai ištirti neįgaliųjų studijavimą aukštojoje mokykloje kaip socialinio dalyvavimo ir karjeros išraišką.

Uždaviniai:

1. Teoriškai aptarti švietimo daugiafunkcionalumą kaip aukštojoje mokykloje studijuojančiųjų neįgaliųjų kontekstą.
2. Ištirti neįgaliųjų, studijuojančių aukštosiose mokyklose, situaciją istoriniu ir geografiniu aspektais.
3. Empiriškai ištirti judėjimo negalę turinčių žmonių galimybes ugdytis svarbą bei laiko leidimo tendencijas kaip svarbius jų karjeros veiksnius.

Tyrimo metodai: mokslinės, metodinės literatūros ir dokumentų analizė, kiekybinis tyrimo metodas – anketinė apklausa.

1. Švietimo daugiav funkcionalumas kaip aukštojoje mokykloje studijuojančių neįgaliųjų kontekstas

Šiuolaikinės visuomenės vystymasis tampa vis labiau susijęs su švietimu. Utilitarizmo teorijos šalininkų teigimu, gabumų reikia paisyti, kad švietimas atneštų visuomenei daugiau naudos negu sąnaudų (Meuret, 2001). Būtų socialiai neteisinga, jei studijų prieinamumas ribotų studijas pakankamai gabiems, bet dėl kitų priežasčių diskriminuojamiems asmenims, tarp jų ir neįgaliesiems.

Dėl visuomenės raidos veiksnių ir pokyčių švietimas, kaip svarbi socialinio gyvenimo sritis, įgauna kitokį nei anksčiau pobūdį ir kitokių prasmų (Juodaitytė, 2003). Pagrindinės švietimo funkcijos yra ne tik perteikti žinias, ugdyti pagrindinius įgūdžius, bet ir padėti pasirinkti švietimo būdus, perduoti kultūrą, ugdyti bendravimo įgūdžius, prisidėti prie asmenybės vystymo bei padėti kurti karjerą. Visavertės, harmoningos asmenybės formavimuisi švietimas yra būtinas, integruojant individualius ir socialinius elementus.

Didelę žmogaus gyvenimo dalį sudaro institucionalizuota socializacija, vykstanti besimokant ir studijuojant. Viena svarbiausių švietimo funkcijų yra mokymas. Kalbant apie mokymą švietimo srityje, svarbi yra mokymosi sėkmė, kuri turi didelį potencialą institucionalizuotoje aplinkoje suteikti žmogui saugumo. Neįgalieji nesijaučia tvirti savo gyvenimo situacijoje ir saugumas, pasitikėjimas yra tie veiksniai, kurie jiems gyvybiškai reikalingi ir kurių veikiama žmonės gali socialiai integruotis bei kurti savo karjerą.

Asmenybės kūrimo ir savikūros procesą sudaro žmonijos sukurtos kultūros bei supančios aplinkos įsisavinimas aktyviai veikiant pačiam žmogui. Svarbi švietimo sistemos paskirtis yra ugdyti žmonių potencialius gebėjimus: fizinius ir bendravimo gebėjimus, estetinį suvokimą, mąstymą, atmintį (Teresevičienė, Gedvilienė, Zuzevičiūtė, 2006: 29). Gebėjimas bendrauti, priimti sprendimus, kaip ir žinios, mokėjimai, įgūdžiai ir daugelis kitų gebėjimų, savaime neatsiranda, tai yra mokymosi pasekmė. Pažymimi ir nauji informacinių technologijų išmanymo, užsienio kalbos mokėjimo, technologinės kultūros, verslumo ir socialiniai gebėjimai, kurie reikšmingi šiuolaikiniam žmogui ir kuriuos gali padėti ugdyti švietimo sistema.

Švietimo uždavinys – ne tiek suteikti studentams informacijos, kiek suteikti sąlytį su tam tikromis bendruomenėmis, apie kurias jie ne nežino arba prie kurių kitais būdais rasti prieigą būtų sunku (Brown, Duguid, 2004). Susipažinę su aukštosios mokyklos studijų disciplinomis, studentai pradeda suvokti, ką reiškia priklausyti tam tikrai bendruomenei, tada jau gali mokytis būti vienos jų nariu. Toks perėjimas akivaizdus, kai paskutinių kursų studentai siaurina savo kursinių darbų tematiką ir pradeda gilintis į juos dominančias sritis, glaudžiau bendradarbiauti su tų sričių praktikais.

Neapsiribojama geografiniu požiūriu į aukštąją mokyklą, plėtros procesai vyksta nepaisant geografinių nuotolių, peržengiant tradicinės auditorijos ribas. Pasitelkiamas nuotolinis mokymas. Devyniolikto amžiuje studentai nuo Škotijos iki Singapūro ir nuo Aberdyno iki Adelaidės studijavo Londono universitete ir gaudavo jo diplomus net neišvykdami iš namų (Ten pat).

Studijuojant pagal nuotolinių studijų programas atsiranda galimybė studijuoti ir neįgaliesiems, kuriems tradicinės studijų formos ne visada patogios. Neįgalieji neišvykdami iš namų gali studijuoti nuotoliniu būdu, bendrauti tinkle ir pasisakyti, jei dėl fizinių ir / ar psichologinių kliūčių vengia kalbėti viešai auditorijoje. Tokių studijų dėka studentai neatplėšiami nuo vietinių tinklų, jie gali toliau gyventi savo namuose, dirbti savo darbuose, atlikti praktiką vietos bendruomenėje. Be to, nėra suvaržyti ribotų vietos išteklių besiruošiant studijoms, nes aukštosios mokyklos dažnai pasirūpina šiais ištekliais regionuose.

Nuotolio įveikimas yra vienas svarbiausių švietimo reformos klausimų, tačiau problemiškesnis už geografinį atstumą yra socialinis nuotolis. Potencialūs kandidatai studijuoti turi įveikti socialinį nuotolį, tai įvairios socialinės mažumos (svetimšaliai, moterys ir kt., atsižvelgiant į tos šalies religiją, užsienio politiką ir pan.), kurios turinčios grumtis, siekdamos šį nuotolį įveikti (Ten pat).

Taigi tiek judėjimo, tiek kitokia negalė nėra tas veiksnys, kuris trukdytų studijuoti aukštojoje mokykloje tiek Lietuvoje, tiek užsienyje, nes geografinio nuotolio dalykai yra išsprendžiami arba jie pakeičiami alternatyviosiomis nuotolinėmis studijomis. Svarbiau yra kritiškas individo apsisprendimo ir laikysenos lygmuo, tinkamos profesijos, aukštosios mokyklos, pagaliau šalies pasirinkimas, visa tai turi atitikti gyvenimo tikslus, interesus, gyvenimo strategiją, t. y. gyvenimo kelią, kuris gali būti suvoktas kaip karjera.

2. Studijos aukštojoje mokykloje kaip karjeros prieiga

Karjera yra gana sudėtingas reiškinys, besitęsiantis visą žmogaus gyvenimą. Ilgą laiką *karjera* reiškė laiko, kai žmogus dirbo atitinkamoje organizacijoje, trukmę. Šiuo metu pasaulyje karjeros samprata kinta į lankstesnes, atviresnes, tinklinio pobūdžio struktūras, vadinamas šiuolaikinėmis, populiarėja *erdvesnė* karjeros samprata. Lotynų k. žodis *carraria* bei prancūzų k. žodis *carriere* įvardija tai kaip dirvą, sritį, profesiją (Prancūzų–lietuvių kalbų žodynas, 2004) ir reiškia žmogaus gyvenimo kelią.

Karjera yra individualiai suvokiama nuostatų ir elgsenų seka, kuri siejasi su darbine veikla ir patirtimi, turinčia įtakos žmogaus gyvenimo eigai bei modeliui per visą jo gyvenimą (Adamonienė, 2006). Tai yra daugiau negu darbas ar profesinė veikla. Svarbu atkreipti dėmesį į tam tikrus lygmenis, kurie neįgalumo atveju gali būti skirstomi į individualųjį ir visuomeninį. Individualusis lygmuo labiau sietinas su plačiuoju karjeros konceptu, kuris aiškinamas kaip žmogaus gyvenimo kelias. Jei neįgalus žmogaus gyvenimo karjera plėtojasi iki visuomeninio lygio, galima kalbėti apie karjerą per profesinę prieigą. Taigi visuomeninis lygmuo reiškia žmogaus karjerą per profesinę veiklą. Šiame darbe orientuojamasi į visuomeninį, iš dalies ir į individualųjį lygmenis.

Modernesnioji karjeros samprata karjerą grindžia neišvengiamu mokymosi procesu ir nuolatinio tobulėjimu, naujų įgūdžių įvaldymu. Toks karjeros konceptas leidžia išvelgti didesnę asmens autonomiją, atsakomybę ir savarankiškumą. Žmogus yra svarbiausias karjeros kūrėjas, įgyvendintojas ir vertintojas. Karjera apibūdinama kaip nuolatinis asmenybės tobulėjimo ir saviraiškos būdas, turintis optimistinę kokybinę kaitos perspektyvą, kryptį ir paskirtį. Toks karjeros aiškinimas leidžia suprasti, kad karjeros procesą galima valdyti.

Karjeros konceptas apima ne tik individo veiklas, bet ir jo kintančius požiūrius, nuostatas, žinias ir mokėjimus, ne tik objektyvius, bet ir subjektyvius (sėkmės jausmas, pasididžiavimas) aspektus (Stanišauskienė, 2004). A. Zdanevičius (2004) skiria subjektyviąją karjeros sampratą ir ją siejo su individo vertybinėmis orientacijomis, nuostatomis, asmeniniais pasirinkimais.

Neįgalusis yra besimokančios visuomenės pilietis, todėl jo asmeninės savybės – atvirumas naujovėms, kūrybiškumas, bendradarbiavimo įgūdžiai ir pasiryžimas studijuoti įgyjant žinių ir plėtojant turimas – yra karjeros sėkmės prielaida. Profesinė karjera įprasmina neįgalus žmogaus gyvenimą. Siekiant karjeros ypač svarbus bendrųjų gebėjimų lavinimas – tai universalūs gebėjimai, kurie užtikrina sėkmę įvairiose srityse, leidžia sėkmingai mokytis, dirbti, bendrauti ir bendradarbiauti, kritiškai mąstyti, spręsti problemas, kt.

Karjera yra viena aktualiausių problemų, kurios tinkamas sprendimas susijęs su neįgalus žmogaus asmenine gerove. Todėl labai svarbu, kad ji plėtotųsi sąmoningai ir tinkamai renkantis veiklas, profesiją, kad neįgalusis suprastų, jog nuo to priklauso jo socialinė integracija ir vidinė asmenybės darna.

3. Neįgaliųjų studijavimo aukštosiose mokyklose tendencijos: istorinis ir geografinis aspektai

Išsivysčiusiose ES šalyse narėse, kaip rodo statistiniai duomenys, neįgalių studentų skaičius tarp visų studentų didėja. Lietuvos aukštosiose mokyklose studijuojančių neįgaliųjų skaičius taip pat kasmet auga. Statistikos departamento (2004, 2005) duomenimis, Lietuvoje 2003–2004 mokslo metais studijavo 293 neįgalūs studentai (pagal ankstesnį skirstymą, tai I ar II neįgalumo grupės), 2004–2005 mokslo metais – šiek tiek daugiau neįgaliųjų, turinčių tokią pačią neįgalumo grupę, – 328. Statistikos departamento (2006) duomenimis, 2005–2006 mokslo metais aukštosiose mokyklose studijuojančių neįgaliųjų skaičius padidėjo dar labiau – iki 414. Lietuvos studentų sąjungos (2007) duomenimis, 2006–2007 mokslo metais Lietuvos aukštosiose mokyklose studijavo net 640 neįgalių studentų. Dar po dvejų metų, 2008–2009 mokslo metais, Lietuvos aukštosiose mokyklose studijavo 980 neįgaliųjų (Pakeliui į..., 2009: 4).

2008–2009 akademiais mokslo metais iš viso studentų skaičiaus, kaip rodo Vilniaus Gedimino technikos universiteto mokslininkų (Pilipavičiūtė, Ambrasas, 2011) tyrimai, Lietuvos aukštosiose mokyklose neįgalių studentų buvo 0,5 proc. Tuo pačiu metu užsienyje neįgalūs studentai sudarė apie 5 procentus.

Neįgalių studentų geografinis pasiskirstymas Lietuvos miestuose yra toks: Vilniaus, remiantis J. Ruškaus, M. Daugėlos, S. Žukausko ir kt. (2007) atlikto tyrimo duomenimis, aukštosiose mokyklose studijuoja 34 proc. neįgaliųjų, Kaune – 35 proc., Šiauliuose – 19 proc., kituose miestuose – 11 proc. Lietuvos studentų sąjungos duomenimis (Ar Lietuvoje..., 2007: 25), Vilniuje 2006–2007 mokslo metais aukštosiose mokyklose studijavo 267 neįgalūs studentai, Kaune – 183, Šiauliuose – 81, Klaipėdoje – 52, Marijampolėje ir Utenoje – po 26 neįgalius studentus. Remiantis Lietuvos studentų sąjungos atlikto tyrimo (Pakeliui į..., 2009: 4) duomenimis, 2008–2009 mokslo metais Vilniaus aukštosiose mokyklose studijavo 447 neįgalūs studentai, Kauno – 268, Šiaulių – 110, Klaipėdos – 44.

Tarp konkrečių aukštojo mokslo institucijų neįgalūs studentai taip pasiskirstę: Kauno technologijos universitetas (16,1 proc.), Vilniaus universitetas (11,4 proc.), Šiaulių universitetas (10 proc.), Šiaulių kolegija (9,1 proc.), Vilniaus pedagoginis universitetas (7,1 proc.), Klaipėdos universitetas (5,7 proc.), Lietuvos kūno kultūros akademija (5,7 proc.), Vilniaus kolegija (5,7 proc.) ir kt. (Ruškus, Daugėla, Žukauskas ir kt., 2007).

2008–2009 akademiais mokslo metais pastebimas šiek tiek kitoks neįgalių studentų pasiskirstymas Lietuvos aukštosiose mokyklose: Vilniaus universitete – 114, Kauno technologijos universitete – 87, Vilniaus teisės ir verslo kolegijoje – 82, Vytauto Didžiojo universitete – 79, Šiaulių universitete ir Vilniaus Gedimino technikos universitete – po 64 (Pakeliui į..., 2009: 4).

2012 m. daugiausia specialiųjų poreikių turinčių studentų studijavo Vytauto Didžiojo universitete – 138, Vilniaus universitete – 91, Šiaulių universitete – 63, Lietuvos edukologijos universitete – 54 ir Mykolo Riomerio universitete – 53.

Klaipėdos universitete 2009 m. studijavo 35 neįgalūs studentai (toks yra oficialus studentų, kurie 2009 m. pasinaudojo finansine parama, skaičius) (Pakeliui į..., 2009: 52), 2014 m. – 38 neįgalūs studentai. Klaipėdos universitete, kaip ir daugelyje kitų aukštųjų mokyklų, judėjimo negalė ir kitos negalės tarp neįgalių studentų pasitaiko dažniausiai (1 lentelė).

1 lentelė. Neįgalių Klaipėdos universiteto studentų pasiskirstymas pagal negalės tipą ir darbingumo lygį

Negalės tipas	Darbingumo lygis		
	0–25 proc.	30–55 proc.	Iš viso
Judėjimo	3	9	12
Regos	4	3	7
Klausos	0	5	5
Psichikos	0	3	3
Kitos (cukrinis diabetas, epilepsija, vidaus organų ligos)	3	8	11
<i>Iš viso</i>	10	28	38

Šaltinis: Klaipėdos universiteto duomenys, 2015.

Lyginant su kitomis Lietuvos aukštosiomis mokyklomis, remiantis J. Ruškaus, M. Daugėlos, S. Žukausko ir kt. (2007: 39–40) tyrimais, užfiksuotas labai panašus kaip ir Klaipėdos universiteto neįgalių studentų pagal negalės tipą pasiskirstymas. Taigi Lietuvos aukštosiose mokyklose studijuoja 39 proc. judėjimo, 31 proc. regos, 9 proc. klausos, 2 proc. psichikos, 17 proc. kitas ir 3 proc. kompleksinę negalę turinčių žmonių. Psichinės negalės studentų neatsitiktinai yra mažiausia – mūsų visuomenės jie dar sunkiai priimami. Beje, antikos laikais psichikos ir protinės negalės žmonėms buvo jaučiama ypatinga pagarba, nes jie to meto žmonių sąmonėje buvo susiję su antgamtinio pasauliu, net manyta, kad turi pranašišku galių.

Lietuvos aukštosiose mokyklose tarp neįgaliųjų populiarios panašios mokslo sritys – socialiniai ir biomedicinos mokslai (Ruolytė, 2008: 191).

Taigi iš gana ribotų negalės duomenų šaltinių ir statistikai skurdžių duomenų bazių Lietuvoje matyti, kad daugiausiai neįgalių studentų 2006–2012 metais studijavo Vilniaus, Kauno technologijos, Šiaulių ir Vytauto Didžiojo universitetuose. Pagal negalės tipą daugiausiai neįgaliųjų, studijuojančių Lietuvos aukštosiose mokyklose, turi judėjimo (39 proc.) ir regos (31 proc.) negales. Klaipėdos universitete studijuojančių neįgaliųjų daugumą taip pat sudaro judėjimo negalę turintys studentai. Pagal fakultetus Klaipėdos universiteto

neįgalūs studentai yra pasiskirstę taip: Sveikatos mokslų fakultetas (11 studentų), Pedagogikos fakultetas (8 studentai), Socialinių mokslų fakultetas (7 studentai), šiek tiek mažiau kiti fakultetai (2 lentelė). Panašus pasiskirstymas fiksuojamas ir kitose Lietuvos aukštosiose mokyklose.

2 lentelė. Neįgalių Klaipėdos universiteto studentų pasiskirstymas pagal fakultetus ir darbingumo lygį

Fakultetas	Darbingumo lygis		
	0–25 proc.	30–55 proc.	Iš viso
Sveikatos mokslų fakultetas	4	7	11
Pedagogikos fakultetas	1	7	8
Socialinių mokslų fakultetas	2	5	7
Jūrų technikos fakultetas	0	4	4
Humanitarinių mokslų fakultetas	1	2	3
Menų fakultetas	1	1	2
Tęstinių mokslų institutas	1	1	2
Gamtos ir matematikos mokslų fakultetas	0	1	1
Iš viso			38

Šaltinis: Klaipėdos universiteto duomenys, 2015.

Žvelgiant istoriškai, kiekvienais metais aukštosiose mokyklose studijuojančių neįgaliųjų skaičius didėja. Geografiškai plečiasi ir aukštųjų mokyklų, kuriose studijuoja neįgalieji, sąrašas. Tai atskleidžia Lietuvoje vis intensyvėjantį neįgaliųjų proveržį į socialinį integralumą, karjeros raišką. Tai rodo ir aukštojo mokslo institucijų lankstumą, suinteresuotumą, neabejingumą šiems studentams, taip pat ir aplinkos, pastatų, priemonių pritaikymą aukštosiose mokyklose studijuojantiems neįgaliesiems.

Taigi, kaip nustatėme iš literatūros ir dokumentų analizės, daugiausiai neįgaliųjų studentų turi judėjimo negalę. Dėl to verta išsamiau ištirti šių neįgaliųjų situaciją. Kitoje straipsnio dalyje pateiksime empirinį tyrimą apie vieną dažniausiai pasitaikančių judėjimo negalės tipų – stuburo traumą turinčius žmones, jų požiūrį į studijavimą ir socialinį dalyvavimą kaip karjeros raišką.

4. Empirinio anketinio tyrimo metodologija

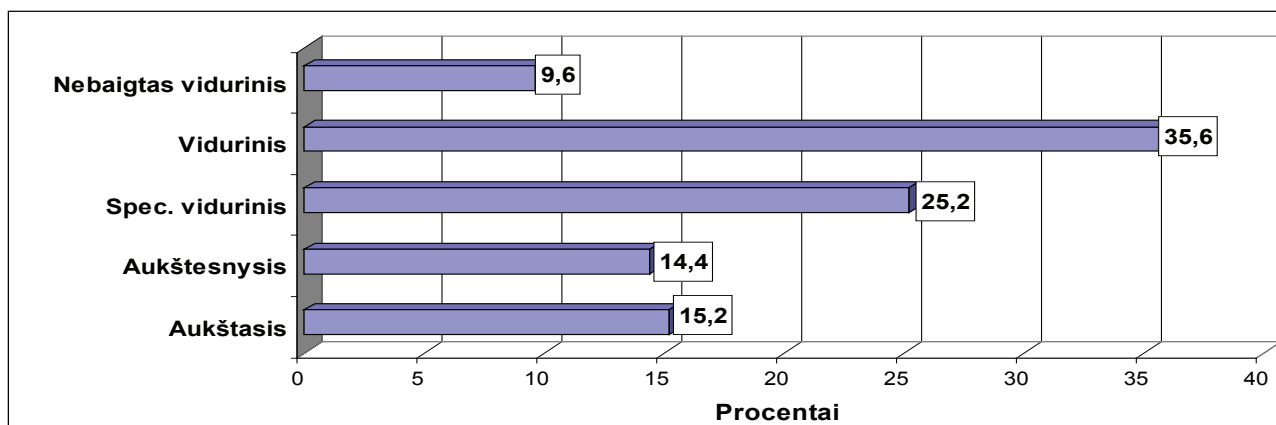
Atlikta anketinė apklausa raštu, naudojant autorių sudarytą klausimyną. Apklausoje dalyvavo 350 stuburo traumą patyrusių žmonių. Siekiant imties reprezentatyvumo, atsižvelgta į tinkamo imties dydžio ir tinkamo imties vienetų atrankos būdo pasirinkimą. Kadangi tikslų statistinių duomenų apie stuburo traumą patyrusius žmones nėra (kaip ir apie daugelį kitų negalės tipų), apsisprendžiant dėl tyrimo imties, remtasi neoficialiais Lietuvos sveikatos informacijos centro duomenimis, kad stuburo traumą patyrusių žmonių yra apie 2500. Taigi, kad imtis būtų reprezentatyvi, apklausta 350 stuburo traumą patyrusių respondentų; imties patikimumas – 95 proc. (0,05 proc. paklaida). Tokia imties paklaida užtikrina tyrimo išvadų generalizavimą visai stuburo traumą patyrusių žmonių populiacijai, o tai yra vienas iš tyrimo validumo požymių.

Svarbiu matu laikytinas ir imties sudarymo būdas. Vienas svarbiausių imties sudarymo aspektų – generalinės aibės vienalytiškumas, kurį tyrime užtikrina tai, kad visi respondentai turi vienodą diagnozę – neurokomplikuotą nugaros smegenų pažeidimą, patirtą įvykus stuburo traumai, be to, visi yra nevaikštantys, judantys vežimėliu. Reprezentatyvia ir validžia laikoma tikimybinis būdu sudaryta imtis. Pasirinktas tikimybinis imties sudarymo būdas – *lizdinė (puokštinė)* atranka, kurios esmė ta, kad atsitiktiniu tikimybinis būdu pasirenkamos tyrimo vietos, kuriose apklausiami visi tyrėjus dominančios populiacijos vienetai. Taigi sudarytas sąrašas vietų (asociacijų, sąjungų, ligoninių, sanatorijų, gydyklų, klinikų, viešųjų įstaigų, visuomeninių organizacijų), kuriose registruojami stuburo traumą patyrę žmonės. Iš šių organizacijų paprastos atsitiktinės atrankos būdu pasirinktos organizacijos, kuriose buvo apklausiami visi žmonės, kuriems medikų diagnozuotas neurokomplikuotas nugaros smegenų pažeidimas. Taigi pagal imties sudarymo būdą tyrimo imtis yra reprezentatyvi, todėl tyrimo išvadas galima pritaikyti visai populiacijai.

5. Empirinio anketinio tyrimo rezultatų analizė

Tyrimo 70,8 proc. respondentų yra vyrai, 29,2 proc. – moterys. Visi respondentai pagal amžiaus tarpsnius suskirstyti į grupes: I grupė – asmenys, priskiriami jaunystės antrajam periodui (18–21 metai); II grupė – asmenys, priskiriami brandos amžiaus pirmajam periodui (22–35 metai); III grupė – brandos amžiaus antrajam periodui (36–60 metų); IV grupė – pagyvenusio amžiaus (vyresni nei 60 metų) asmenys. Didžiausia respondentų dalis (50,4 proc.) priskiriama brandaus amžiaus pirmajam periodui, kiek mažesnė dalis (40,4 proc.) – antrojo periodo brandžiam amžiui. Jaunų ir pagyvenusių respondentų tyrime buvo tik 9,2 proc.

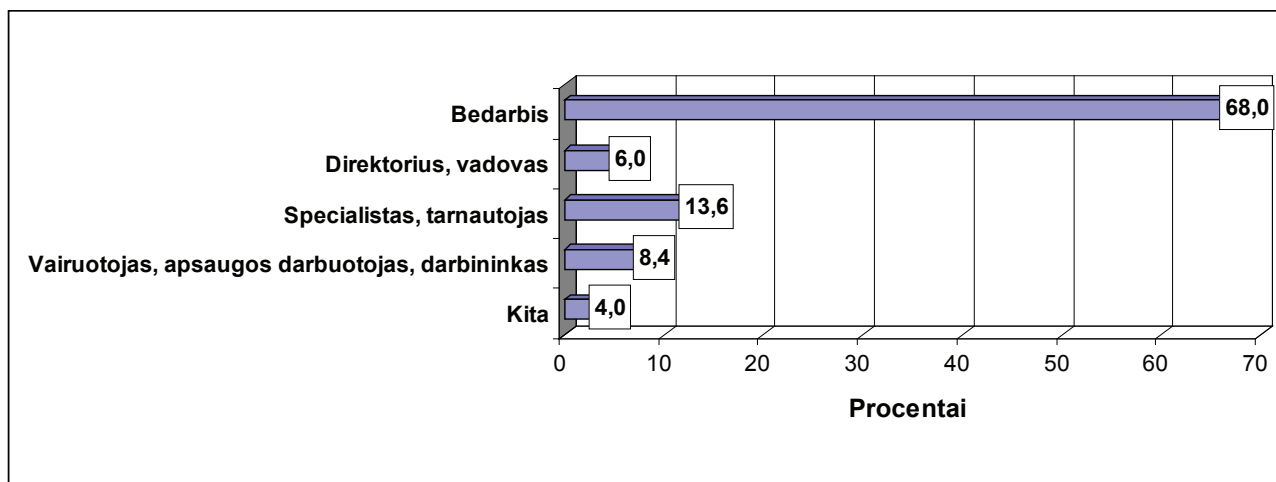
Stuburo traumą patyrusių žmonių išsilavinimo lygis yra gana aukštas (1 pav.).

1 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal išsilavinimą (proc.)

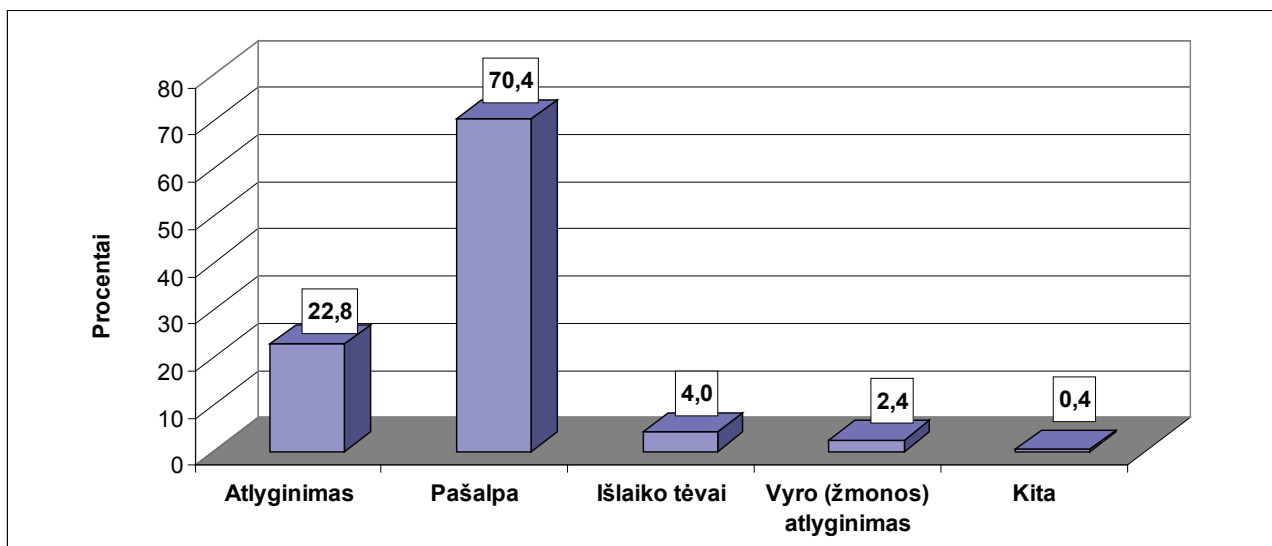
Šiuo metu studijuojančių stuburo traumą patyrusių žmonių yra net 12,8 proc. Kaip parodė literatūros ir dokumentų analizė ankstesniame skyriuje, judėjimo negalę (nemažą jų dalį sudaro patyrusieji stuburo traumas) turinčių studijuojančių asmenų Lietuvoje yra gerokai daugiau (39 proc.) nei turinčiųjų kitokią negalę. Šie duomenys mūsų tiriamos negalės grupės žmonėms labai svarbūs, kalbant apie jų studijas, karjeros ir tobulėjimo galimybes. Atkreiptinas dėmesys ir į kitus mūsų tyrime palankius neįgaliųjų požiūrio į studijavimą duomenis, t. y. kad nemažai stuburo traumą patyrusių žmonių (25,6 proc.) norėtų studijuoti. Tai rodo augantį švietimo prieinamumo neįgaliesiems poreikį. Todėl studijavimas yra svarbus neįgalaus žmogaus įgalinimo karjerai veiksnys.

Dirbančių stuburo traumą patyrusių žmonių yra nemažai – 32 proc. Daugiausia jų dirba specialistais ir tarnautojais (13,6 proc.), kiti – vairuotojais, darbininkais (8,4 proc.), nemažai jų dirba vadovais (6 proc.) (2 pav.).

2 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal užsiėmimą (proc.)

Pagrindinis daugelio (70,4 proc.) respondentų pajamų šaltinis – neįgalumo pašalpa. Vis dėlto nemažai tiriamųjų yra dirbantys (32 proc.), o daugelio jų (22,8 proc.) atlyginimas yra didesnis už gaunamą neįgalumo pašalpą, taigi pagrindinis jų (22,8 proc.) pajamų šaltinis – atlyginimas. Galima konstatuoti, kad stuburo traumą patyrę žmonės, judantys vežimėliu, dažnai sunkiai valdantys ir rankas, rankų pirštus, turintys kitų fiziologinių sutrikimų bei apsitarnavimo problemų, tikrai neblogai yra įsitvirtinę darbo rinkoje (3 pav.).

3 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal pagrindinį pajamų šaltinį (proc.)

Kaip parodė anketinis tyrimas, net 76,4 proc. žmonių, patyrusių stuburo traumą, naudojami kompiuteriu. Naudojimasis informacinėmis komunikacinėmis technologijomis aktyvina šių žmonių socialinį dalyvavimą, o plečiant ryšius didėja ir žmogaus karjeros galimybės.

Nustačius, kad pagrindinė (68 proc.) tiriamųjų veikla nėra formalus darbas (yra bedarbiai) (2 pav.), ir ištyrus, kad visų respondentų nemažą kasdienio laiko dalį sudaro laisvalaikis, verta atkreipti dėmesį, kaip šie žmonės leidžia laiką, kuris šiandieniniame gyvenime, pasak sociologų, labai susipynęs su studijavimu ir darbu. Vis sudėtingiau tampa nustatyti ribą tarp šių veiklų ir laisvalaikio, ypač šiuolaikinio požiūrio į karjerą akivaizdoje. Šio tyrimo kontekste apie studijuojančių neįgalių žmonių laisvalaikį galima kalbėti kaip apie svarbų jų karjeros veiksnį, nes didžioji laiko dalis skiriama studijoms namuose, gilinantis į dominančias studijų temas, besiruošiant darbų pristatymams, diskusijoms, egzaminams ir pan. Tai galima pagrįsti laisvalaikio sociologų, filosofų ir kultūrologų požiūriu, kad laisvalaikis yra išvestinė iš veiklos kategorija (Kublickienė, 2001; Džežulskis-Duonys, 2003; Savicka, 2007).

Respondentai savo laisvalaikį leidžia gana prasmingai. Daugiausia bendrauja su draugais (76,0 proc.), nemažai sportuoja (48,8 proc.), skaito knygas (46,8 proc.), kai kurie (daugiausia moterys) užsiima rankdarbiais (18,8 proc.), kiti lanko dienos centrą (12 proc.), užsiima kita mėgstama veikla (34 proc.). Kaip matyti iš šių tyrimo duomenų, laisvalaikis yra dvasinė, intelektualinė, fizinė ir pramoginė veikla. Ši veikla padeda ne tik ugdytis gebėjimus, vystyti psichinius procesus, bet ir formuoti bei vystyti pačią asmenybę.

Analizuojant tyrimo duomenis taikyta aprašomoji statistika (procentinis duomenų pasiskirstymas) ir χ^2 kriterijus. Šis kriterijus taikomas skirtumams tarp dviejų kokybinių kintamųjų įvertinti. Jam interpretuoti svarbi p reikšmė. Nustatant skirtumų statistinį reikšmingumą, taikytas duomenų statistinio reikšmingumo lygmuo $p < 0,001$ – skirtumas labai reikšmingas (Bitinas, 2006: 304).

Atsakymai į klausimus lyginti taikant sociodemografinius kriterijus, jais remdamiesi pateiksime vertinimą atsižvelgę į neįgaliojo amžiaus tarpsnį, statistiškai reikšmingai besiskiriančių nuo vertinimo, kas respondentams yra svarbiausia gyvenime. Taigi, pagal amžiaus grupes iš anketoje pateiktų gyvenimo sričių (aktyvus, veiklus gyvenimas; meilė; materialiai aprūpintas gyvenimas, kai nėra jokių buitinių sunkumų;

geri, ištikimi draugai; pasitikėjimas savimi; galimybė ugdytis; laimingas šeiminiis gyvenimas; kūryba) – labai reikšmingas skirtumas užfiksuotas *galimybės ugdytis (šviestis, mokytis, lavintis)* ($\chi^2=55,116$; $p < 0,001$) srityje. Galimybė ugdytis (šviestis, mokytis, lavintis) *labai svarbi* didelei daliai 18–21 metų respondentų (40 proc.), nes tokio amžiaus asmenys dažniausiai dar nėra įgiję specialybės. 36–60 metų amžiaus respondentams tai jau nebe *labai svarbu* (18,8 proc.), o iš vyresnių nei 60 metų tiriamųjų nemažai pasisako už galimybę ugdytis (25 proc.) ($\chi^2=55,116$, $p = 0,000$). Tai atskleidžia, kad senjorams karjera nenutrūksta, ir patvirtina, kad karjera, remiantis šiuolaikine samprata, turi daug platesnę reikšmę ir neapsiriboja tik darbine veikla. Išpopuliarėję trečiojo amžiaus universitetai pritraukia vis daugiau senyvo amžiaus žmonių, tarp kurių nemažai yra neįgaliųjų (senatvės negalė ir kt.).

Taigi nustatoma, kad respondentams labai svarbi galimybė studijuoti, kad daugelis respondentų (76,4 proc.) naudojami kompiuteriais ir nemaža dalis respondentų (25,6 proc.) norėtų studijuoti, galima daryti išvadą, kad vieni pagrindinių socialinio neįgaliųjų dalyvavimo išteklių – studijos ir virtualus mokymasis.

Išvados

Kaip rodo tyrimas, negalė nėra pagrindinis veiksnys, kuris lemia karjerą, tam didelės įtakos turi socialinis paties neįgaliojo dalyvavimas. Studijavimas aukštojoje mokykloje yra vienas iš neįgaliųjų edukacinių agentų, padedančių įgyti žinių, įgūdžių ir siekti karjeros. Studijavimas aukštojoje mokykloje įgalina neįgaliuosius karjerai, pasitelkiant socialinį dalyvavimą. Studijos aukštojoje mokykloje skatina neįgaliųjų savarankiškumą, atskleidžia jų interesus, gebėjimus, padeda formuoti asmenybei, įgyvendinti siekius, skatina imtis didesnės atsakomybės plėtojant savo karjerą.

Daugiausia neįgaliųjų studentų studijuoja Vilniaus, Kauno technologijos, Šiaulių ir Vytauto Didžiojo universitetuose. Daugiausia neįgaliųjų, studijuojančių Lietuvos aukštosiose mokyklose (taip pat ir Klaipėdos universitete), turi judėjimo negalę. Pagal fakultetus, kuriuose studijuoja daugiausia studentų, Klaipėdos universiteto neįgalūs studentai yra pasiskirstę taip: Sveikatos mokslų, Pedagogikos, Socialinių mokslų. Panašus pasiskirstymas fiksuojamas ir kitose Lietuvos aukštosiose mokyklose.

Žvelgiant istoriškai, kiekvienais metais aukštosiose mokyklose studijuojančių neįgaliųjų skaičius didėja. Geografiškai plečiasi ir aukštųjų mokyklų, kuriose studijuoja neįgalieji, sąrašas. Tai rodo Lietuvoje vis intensyvesnę neįgaliųjų proveržį į socialinį integralumą, karjeros raišką. Taip pat ir aukštojo mokslo institucijų lankstumą, neabejingumą šiems studentams, aplinkos, pastatų, priemonių pritaikymą aukštosiose mokyklose studijuojantiems neįgaliesiems.

Kaip parodė empirinis tyrimas, nemažai stuburo traumą patyrusių žmonių studijuoja. Tai galima paaiškinti kaip socialinį ir psichologinį iššūkį sau, kaip esminę priemonę siekiant visaverčio integravimosi į socialinį gyvenimą bei karjeros siekio. Vieni pagrindinių socialinio neįgaliųjų dalyvavimo išteklių – studijos ir virtualus mokymasis.

Judėjimo negalė nėra tas veiksnys, kuris trukdytų studijuoti aukštojoje mokykloje tiek Lietuvoje, tiek užsienyje, nes geografinio nuotolio dalykai yra išsprendžiami, kartais net renkantis alternatyvias nuotolineis studijas. Svarbiau yra kritiškas individo apsisprendimo ir laikysenos lygmuo, tinkamos profesijos, aukštosios mokyklos, pagaliau šalies pasirinkimas, tai turi atitikti gyvenimo tikslus, interesus, asmeninį gyvenimo kelią, kuris gali būti suvoktas kaip karjera.

Literatūra

- Adamonienė, P. (2006). *Karjeros projektavimas ir valdymas*. Kaunas.
- Ambrukaitis, J. (2001). Neįgalus asmuo aukštojoje mokykloje. *Aukštojo mokslo sistema ir didaktika: konferencijos pranešimų medžiaga*, p. 6–13.
- Algėnaitė, I. (2009). *Socialinio tinklo edukacinės galimybės įgalinant stuburo traumą patyrusius žmones transformuoti karjerą*. Daktaro disertacija: socialiniai mokslai (edukologija). Klaipėda: KU leidykla.
- Ar Lietuvoje aukštasis mokslas prieinamas neįgaliajam?* (2007). Vilnius: Lietuvos studentų sąjunga.
- Bagdonas, A., Lazutka, R., Vareikytė, A., Žalimienė, L. (2007). *Skirtingi, bet lygūs visuomenėje ir darbuotėje*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

- Baranauskienė, I., Juodraitis, A. (2008). *Neįgaliųjų profesinė rehabilitacija: sėkmės prielaidos*. Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla.
- Bitinas, B. (2006). *Edukologinis tyrimas: sistema ir procesas*. Vilnius: Kronta.
- Brown, J. S., Duguid, P. (2004). *Socialinis informacijos gyvenimas*. Vilnius: Charibdė.
- Džežulskis-Duonys, E. (2003). *Filosofija šiuolaikiškai*. Kaunas: Technologija.
- Juodaitytė, A. (2003). *Vaikystės fenomenas: socialinis-educacinis aspektas*. Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla.
- Kublickienė, L. (2001). Laisvalaikio sociologija: paradigimų skirtumai. *Filosofija, sociologija*, Nr. 2, p. 35–42.
- Laužackas, R. (2005). *Profesinio rengimo terminų aiškinamasis žodynas*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.
- Lazutka, R., Navickė, J. (2010). Studijos ir socialinis teisingumas. *Filosofija. Sociologija*, T. 21, Nr. 4, p. 277–284.
- Meuret, D. (2001). School equity as a matter of justice. In: W. Hutmacher, D. Cochrane, N. Bottani (eds.). *Pursuit of Equity in Education. Using International Indicators to Compare Equity Policies*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, p. 93–112.
- Pakeliui į prieinamas studijas neįgaliesiems Lietuvoje*. (2009). Vilnius: Lietuvos studentų sąjunga.
- Petkevičiūtė, N. (2006). *Karjeros valdymas*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.
- Prancūzų–lietuvių kalbų žodynas*. (2004). Vilnius.
- Pilipavičiūtė, D., Ambrasas, G. (2011). Aukštųjų mokyklų fizinės aplinkos pritaikymas neįgaliųjų reikmėms. *Mokslas – Lietuvos ateitis*, Nr. 3(4), p. 57–62.
- Ruolytė, R. (2008). Neįgaliųjų studentų konsultavimo centras ir jo diegimo galimybės. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*, Nr. 2 (2), p. 189–206.
- Ruškus, J., Mažeikis, G. (2007). *Neįgalumas ir socialinis dalyvavimas*. Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla.
- Ruškus, J., Daugėla, M., Žukauskas, S. ir kt. (2007). *Aukštasis mokslas ir studentai, turintys negalę. Būklės ir galimybių tyrimas*. Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla.
- Savicka, A. (2007). Laisvalaikis: laisvė rinktis ar priedermė vartoti? *Dabartinės Lietuvos kultūros raidos tendencijos: vertybiniai virsmai*, p. 108–127.
- Stanišauskienė, V. (2004). *Rengimosi karjerai proceso socioeducaciniai pagrindai*. Kaunas: Technologija.
- Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. (2004). *Neįgaliųjų socialinė integracija 2003 m.* Prieiga internete: <http://www.std.lt/lt/catalog/download_release/?id=1031&download=1>
- Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. (2005). *Neįgaliųjų socialinė integracija 2004 m.* Prieiga internete: <http://www.std.lt/uploads/1122447340_Neigaliuju_soc_integracija_2004m.doc>.
- Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. (2006). *Neįgaliųjų socialinė integracija 2005 m.* Prieiga internete: <http://www.ndt.lt/files/File/Inform_2005.doc>.
- Teresevičienė, M., Gedvilienė, G., Zuzevičiūtė, V. (2006). *Andragogika*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.
- Vaitkevičienė, A. (2006). *Vidutiniškai sutrikusio intelekto jaunuolių „Aš“ veiksmingumo lavinimas edukacinėmis situacijomis skatinant dailinę raišką*. Daktaro disertacija. Šiauliai.
- Zdanevičius, A. (2004). Moters karjeros trajektorijos. Karjeros samprata ir sėkmingos karjeros strategijos. *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, Nr. 1, p. 73–87.

DISABLED STUDENTS IN HIGHER EDUCATION AS AN EXPRESSION OF SOCIAL PARTICIPATION AND THEIR CAREER

IRMA SPIRIAJEVIENĖ, EDUARDAS SPIRIAJEVAS
Klaipėda University (Lithuania)

Summary

We live in a knowledge society and successful human performance requires a good education. The prevailing regional policy of high education is important for the region and could develop its strengths. At the same time, it is appropriate for students to choose areas of specialty, thinking about the labor market in the region. This situation is becoming more meaningful and encourages people with disabilities to become more integral, educated and competitive with all the people involved in the labor market. New technology offers

a new academic material development, distribution and usage. Many of the world's *alma mater* is spreading the distance education as going beyond the traditional boundaries of the audience.

Both for people without disabilities and for disabled ones a career is an important in their lives.

The career, according to a contemporary approach, is not only the work of a specific organization or takes off positions. The career is being understood as social participation in a given area and subjectively - by means of the human individual approach. The medical aspect does not exhaust all the human essence and sociological approach to disability that attaches the great importance to human social functioning.

The social situations within the educational environment are modeling disabled persons not to lose their competences. *A student of social geography or a student union or any students' club president can be a disabled person.* Thus, the disability narrows their situation, but it enables these people for career that has a significant impact on social participation, which may appear in the study of higher education.

Conducting the scientific and methodological literature analysis there was revealed that multifunctional educational context is appropriate for disabled persons and the studies in higher education are a career for them. On the basis of theoretical analysis there is being argued that education is a multi-factor upon which so many people without disabilities and education of students with disabilities for them is a social participation and harmonization in their lives.

According to a contemporary approach, the theoretical analysis of career is presented as a choice of activities that may be socially or individually significant, expressed through social human involvement. Literature and document analysis methods of historical and geographical aspects applied studying Lithuanian institutions of higher education situation of people with disabilities showed that the majority of persons with disabilities are the persons with movement disabilities. Thus, there was executed a quantitative research of people with disability of movement. The selected segment is the people with spinal injury. There were examined people with disabilities, their occupation and leisure activities.

During the research there were determined statistically significant relations between socio-demographic data of the respondents and their education, as well with aspects of leisure as an important field for social participation and the career.

The survey indicates that disability is not the main factor that determines the career that has a significant impact on the social participation of the disabled ones. The studies in the higher education is one of the disabled educational agents that help to acquire the knowledge and skills formed on the basis of dreams and values, and help to develop the careers. The studies in a higher education enable the careers of disabled through their social participation.

The institutions of higher education are facilitating and promoting the learning for disabled persons, also these institutions are revealing and inclining the skills for disabled to reach their goals, in taking greater responsibility to elaborate their pathways for career.

Most of disabled students are studying at Vilnius University, Kaunas University of Technology, Šiauliai University and Vytautas Magnus University. At the University of Klaipėda mainly disabled students are studying at the Faculty of Health Sciences, the Faculty of Pedagogy and the Faculty Social Sciences. A similar view on distribution is appropriate for other universities as well. An amount of students with disability is increasing every year in Lithuania. That shows the intensifying the breakthrough of the disabled in social integrity and the expression of their careers.

This is reflected in the higher education institutions in their environments, buildings, other facilities adopted for students with disabilities. A very large part of students with spinal injury can be recognized having a social and psychological challenge in order seeking to reach a full integration into the social life and their careers. These people have clearly visible disabilities, they study which otherness opened environment. Therefore, an approach of the teachers and the class mates is changing towards better mutual understanding.

KEY WORDS: *disabled, higher education, social participation, career, spinal injury.*

JEL CODES: I1, I2, J6.